

LÄKARMINNEN FRÅN EN GÅNGEN TID

Dan Vincent Lundberg var en framstående läkare i Stockholm under 1800-talets senare hälft. Men vägen till denna framgång hade varit både lång och svår. Lundberg har själv berättat om den i sina minnen som nu föreligger i bokform. Det har blivit en bok som ger värdfulla insikter i medicinhistorien.

AV GUSTAF MYHRMAN

DEN FRAMSTÅENDE praktiserande läkaren i Stockholm Dan Vincent Lundberg (1816—1891), störste livmedikus hos Carl XV, började skriva sina levnadsminnen under en vistelse i Medevi 1883. Hans prydliga manuskript har gått i arv i hans släkt. Anteckningarna kom att visas för medicinhistorikern professor Wolfram Kock, som fann dem synnerligen värda att publicera. Med stöd från några kulturfröjder och med tillmötesgående från bokförlaget föreligger nu en prätig, illustrerad volym: *Minna minnen. Av Dan Vincent Lundberg Carl XV's förste livmedikus med kommentarer av Wolfram Kock.* (Fingrat 108-).

Bokens omslag återger ett porträtt ur Bernadotearkivet av den kungliga familjen år 1857 med kung Oscar I och drottning Josefina i centrum. Bilden och boktiteln, som omnämner Lundberg som livmedikus, kan möjligen ge läsaren uppfattningen, att författaren främst skildrar sina sällsamtigheter som läkare i kungafamiljen och att han ger intryck från hovlivet under Carl XV's glada dagar. Men Lundbergs anteckningar har inte forts längre än till 1855. Livmedikus blev han först några år senare.

DET STORA intresset i hans levnadsminnen knyts dels till hans skildring av en lantpojkes "väg" i det dåtida Fattig-Sverige genom umhärnanden och försök till högre utbildning, dels till hans skildring av praktisk läkareverksamhet, sådan den bedrevs under den tidiga delen av 1800-talet. Lundberg blev på sin tid en av de främsta i yrket, en av Sveriges skickligaste och lyckligaste läkare, skrev en minnesbrevskarta vid hans fränfallande 1891. Lundbergs beskrivning av en läkares verksamhet under

den tidiga delen av 1800-talet har särskilt intresse.

Perioden innebar slutet på en mycket långvarig epok i läkarkonstens historia. Under den senare delen av århundradet gjordes en rad viktiga upptäckter, främst de bakteriologiska, som i sin tur banade vägen för kirurgiens stora framsteg och inledde en helt ny era i sjukvården. Lundberg tillhörde helt den äldre epoken.

DAN VINCENT LUNDBERG var född 1816 i Stora Åby i Östergötland. Fadern hade varit militär, senare arbetsledare vid bygget av Göta kanal. Han drev också ett litet jordbruk och hade köpt en tjänst som jägmästare över en stor skogsallmänning. Familjen levde helt på den lilla gårdens produkter, det var alltid ont om kontanter. Fadern hade svårt att klara ekonomin och kom slutligen helt på obestånd. Både han och hustrun blev utfästiga på alldersdomen — folkspioneringen var ännu nästan hundra år avlägsen!

Det var fadern som lärde Dan Vincent läsa och förhörde honom på katekesen — folkskolor fanns ännu inte i alla församlingar. Faderns ambition var, att sonen en gång skulle bli präst. Då måste han få komma till läroverk och gymnasium i Linköping dit det var 5 mil. Det blev hårda skolar i enkla-

te inackorderingar. Under gymnasietiden kunde den begåvade ynglingen tidvis förbättra sina villkor genom att han fick s. k. "conditioner" d. v. s. anställning i familj som informator och lärling. Men dessa möjligheter fanns inte alltid tillgängliga och tidvis svårt pojken och för illa. En hel termin, som han kallar "min svarta termin och fastetid" levde han endast på en dagsranson av 3/8 kanna mjölk (omkr. 1 liter) och på en hemifrån medförd säck med kräckebröd!

Han grät ibland i sin misär men hånade ut och till sist, hösten 1833, var han färdig med skolgången efter "abhtur" examina från Linköpings gymnasium. Detta måste kallas en studierbragd. Fadern hade tagit lön av honom, att han skulle studera till präst och till den ändan lovat en summa på 100 riksdaler som grundplåt. Men när yrkesvalet skulle ägas rum, kunde han bara sända 10 riksdaler och då löstes pojken från löftet att bli präst och fick lov att välja det yrke han alltid önskat: att bli läkare.

Ett försök att få studielån av en välbeställd morbror mötte kalla handen. Dan Vincent stannade därför ett halvt år i Linköping och lyckades med olika sysslor, bl. a. som bokauktionist, arbeta ihop 300 riksdaler. Därmed hade han ett begynnelseka-

pital och kunde ta ångpanan "Owens gamla Upsala" till lärodomsstaden.

EFTER ATT DÅR ha klarat den studentexamen, som var ett inträdesprov till universitetsstudier, kunde han få börja den utbildning till läkare, som så länge varit hans önskan. Han kom att i Upsala och vid Karolinska institutet i Stockholm. Mellan den ärevidriga medicinska fakulteten i Upsala och det ännu bara några årtionden gamla Karolinska institutet var rivaliteten stor. Upsala-medicinens stora namn vid den här tiden var Israel Hwassner, en nobel personlighet, värtalare och författare. Han företrädde en naturfilosofiskt frammanande för den naturvetenskapliga synen på sjukdomarna. Han motarbetade Karolinska institutet, lyckligtvis utan framgång, och kämpade för universitetet som den helt överlägsna formen för all högre utbildning. Stockholm hade likväl mycket att erbjuda dem som studerade till läkare. Patientmaterial var där mycket större. I huvudstaden fanns flera sjukhus, främst Serafimerlasarettet, där Carl Johan Ekströmer var överkirurg och Magnus Huss professor i medicin, båda framstående var på sitt område. Vid det unga Karolinska institutet verkade bl. a. den internationellt kända

Dan Vincent Lundberg förstod var läkaren har sin plats.

anatomen Anders Retzius och en av tidens främsta kemister Jöns Jacob Berzelius.

Lundberg skötte sina medicinska studier umärkt och hade flera erbjudanden om en akademisk karriär. Men när examen var klar tog han anställning vid Garnisonsjukhuset i Stockholm. Läkartjänsterna var lågt betalda — vid Garnisonsjukhuset hade han till en början 50 öre om dagen! — men de gav möjligheter att arbeta upp en praktik. Lundbergs kunskaper och vänliga och förtroendegivande sätt

gjorde, att han så småningom fick en omfattande och lönande praktik i Stockholm.

DET VORE synd att säga, att läkekunsten och dess utövare vid denna tid stod särdeles högt i kurs. Den utgarna s. k. humoralpatologi, som såg sjukdomarna som rubbningar i de fyra kroppsvätskornas beskaffenhet och jämbördes mängdförhållanden, dominerade tänkandet. Aderlåtning med snäppare och blodiglar samt laxeringar och svettkurer var alljämt de viktigaste behandlingsformerna vid

flerfallet sjukdomar. Bakterier och virus var ännu okända, faroserna tillskrevs ökända förändringar i atmosfären, i klimat och jordmän. Växande tvivel på de vedertagna behandlingsformerna skapade nya säregna läkemoder t. ex. homeopati och s. k. animal magnetism. De verkligt effektiva läkemedlen var fåtaliga.

Tidens läkare arbetade i en värld, plågad av många sjukdomar och mycket elände. Barnadödligheten var mycket hög, statistiken visar, att vart femte eller sjätte spädbarn dog under sitt första levnadsår. Barnsängsfebern krävde många ryblivna modrars liv. Lungnoten var utbredd, könsjukdomar, liksom bl. a. syfilis, som en betydande del av Lundbergs patienter på Garnisonsjukhuset var behäftade med. Emellanåt kom farsoterna svepande bl. a. de förfärliga kolerepidemierna som bidrog till att hos allmänheten betänska upplåtningen om läkareverksamhetens maktlöshet.

DET FINNS kanske en benägenhet att mot bakgrunden av vår egen tids medicinska framsteg undervärdera vad en dugande läkare som Dan Vincent Lundberg på sin tid kunde uträtta. Tegen, som var plågad av ett gallvägs lidande, som på hans tid inte kunde verksamt behandlas, skrev litet spydigt om en läkare, som han ogillade, att denne "gjorde piller och mixturer och där ingen fara var, utmärkt lyckliga kurer".

Lundberg föreskrev säkerligen många gånger piller och mixturer — det hörde till yrkets riter, även vid de många sjukdomar, som går till hälsa utan behandling. Men han hade gott handlag och utförde de mindre kirurgiska ingrepp, som förr kirurgens

genombrott kunde utföras. Han anses ha varit den som i vårt land införde operation mot skelning, ett ofta vanställande och inte sällan förtöjlighet lyte. Han kunde också genom s. k. tenotomi d. v. s. avskärande av en sena i många fall minska den invaliditet som består i att en led genom sjukliga processer stelnat i extremt böjläge. Till operationer som den tiden kunde utföras hörde också operationen mot sten i urinblåsan, en åkomma som förr var ganska vanlig. De operationer som kunde ifrågakomma, utfördes i den sjukhusen med någon tjänare eller tjänarinnas som assistent — utbildade skoterskor fanns ännu inte!

FRÅMST TORDE Lundberg ha funnit sitt rymte genom de egenskaper, som seden urminnes tid utmärkt en god läkare: att finnas vid den sjukas sida och ge den tröst och lindring som konsten möjliggör.

Under sin utbildning och under sin verksamma tid träffade Lundberg ett mycket stort antal människor, yrkeskolleger och patienter, som han nämner i sina minnen. Under sina senare år reser han ofta utomlands, besöker tidens medicinska notabiliteter och besåg turistiska sevärdheter. Läsaren har stort utbyte av Wolfram Kocks kommentarer, som ger förklarngen till de medicinska fackuttryck som förekommer och ger personhistoriska data om de personer som omnämnes. Dessa kommentarer berkar läsningen av dessa intressanta läkarminnen.

Gustaf Myhrman är med. dr och f. d. överläkare.

SVD 84.10.29